

УДК 636:631.11 "71" (477)

О. В. Лаврук,

к. е. н., асистент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ВІДРОДЖЕННЯ ТВАРИННИЦТВА ТА ЙОГО РОЛЬ У РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

A. Lavruk,

Ph.D., assistant the Department of enterprise, trade and exchange activities,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi

THE REVIVAL OF ANIMAL HUSBANDRY AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Розглядається проблема відродження та вивчається сучасний стан розвитку тваринництва в Україні. Досліджуються зміни у поголів'ї сільськогосподарських тварин, обсягах виробництва тваринницької продукції та підвищенні її економічної ефективності. Виявлено основні чинники, що безпосередньо впливають на потенційні можливості худоби і птиці та підвищення її продуктивності. Вказується на необхідність забезпечити реалізацію дієвих заходів відродження, стабілізації і розвитку тваринництва шляхом ефективного використання усіх видів виробничих ресурсів, зокрема генетичного потенціалу тварин, розвитку племінної справи і селекційних програм, посилення ветеринарно-санітарного контролю, впровадження інноваційних технологій і економічних важелів, які дають можливість збільшити обсяги виробництва якісної і конкурентоспроможної продукції. Запропоновано напрями відродження та ефективного розвитку тваринництва, що сприяють підвищенню його прибутковості.

The problem of revival and study the current state livestock development in Ukraine. Studied changes in the herd, livestock production volumes and improving its economic efficiency. The basic factors that directly affect the potential for livestock and poultry and improve its performance. Points to the need to ensure the implementation of effective measures revival, stabilization and livestock development through the effective use of all types of productive resources, including genetic potential of animals of breeding and selection programs, strengthening of veterinary control, introduction of innovative technologies and economic instruments that make it possible to increase output quality and competitive products. The directions of revival and effective development of animal husbandry, which promote its profitability, are offered.

Ключові слова: тваринництво, відродження, продукція, ефективний розвиток, сільськогосподарські тварини, виробництво, інноваційні технології.

Key words: animal husbandry, revival, production, efficient development, farm animals, production, innovative technologies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Тепер тваринництво є однією з найбільш важливих і життєво необхідних галузей сільського господарства, оскільки забезпечує виробництво високопоживних і дієтичних продуктів харчування для населення країни, сировину для галузей промисловості, гормони, ліки і інші біологічно активні речовини для медицини і ветеринарної медицини, цінні органічні добрива для землеробства. Тваринництво відіграє також важливу роль у підвищенні життєвого рівня населення (продукти тваринницького походження мають високу енергетичну та поживну цінність) та розв'язанні соціально-

економічних проблем аграрних підприємств. Окрім цього тваринництво сприяє росту рівня зайнятості сільського населення протягом року, підвищенню його доходів та прибутковості тваринницьких підприємств. Однак у складних ринкових умовах господарювання забезпечення стабільного розвитку аграрних підприємств та збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції зумовлює необхідність відродження практично усіх підгалузей тваринництва.

Безсумнівно, ці питання є досить актуальними, оскільки у більшості регіонів країни існуючий стан галузі не відповідає її потенційним

можливостям. Спостерігається різке скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці, зменшення обсягів виробництва окремих видів тваринницької продукції, порушення економічних, технологічних взаємозв'язків між аграрними і переробними підприємствами, скорочення та деформація сировинних зон. Означене спонукає до проведення більш поглиблених досліджень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Науково-теоретичні, методичні і практичні питання функціонування та інноваційного розвитку молочно-м'ясного скотарства, птахівництва та інших підгалузей тваринництва, зміцнення їхньої конкурентоспроможності та прибутковості, забезпечення населення продуктами харчування, продовольчої безпеки держави вивчалися у наукових працях вітчизняних вчених: В. Андрійчука, П. Березівського, О. Бородіної, П. Гайдуцького, О. Дація, С. Дусановського, М. Маліка, І. Месель-Веселяка, М. Місюка, Й. Петровича, П. Пуцентейла, П. Саблука, І.Свиноуса, О.Скидана, І. Топіхи, О. Шпичака, О. Шубравської, І. Яціва та інших.

Однак, наукова аргументація зазначеної проблеми потребує комплексного вивчення, оскільки окремі питання, які стосуються виявлення впливу різного роду чинників на відродження і інфраструктурне забезпечення інноваційного розвитку тваринництва, впровадження інноваційних технологій, модернізацію виробничих процесів, збільшення обсягів виробництва тваринницької продукції, вимагають постійного моніторингу і детального системного аналізу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних і практичних аспектів відродження та розробка напрямів ефективного розвитку тваринництва аграрних підприємств України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поглиблення економічних перетворень, що продовжують відбуватися в Україні, супроводжуються складними і динамічними змінами зовнішнього середовища, непередбачуваними ризиками і невизначеністю виробничих процесів практично в усіх підгалузях тваринництва. Усе це спонукає до потреби навчитися господарювати в умовах постійних змін. Важливу роль у розв'язанні проблеми продовольчої безпеки країни, насиченні ринку якісною і високопо-

живною м'ясо-молочною продукцією та забезпеченні у ній потреб населення, повному використанні виробничих потужностей переробних підприємств відіграє процес відродження та інтенсивний розвиток галузі тваринництва.

Зазначимо, що поняття "відродження" знайшло своє трактування у працях вітчизняних учених, але підходи до його визначення є різними. У наукових дослідженнях українські вчені термін "відродження" в основному трактують як процес оновлення, піднесення, становлення суб'єктів у конкретно визначений історичний період розвитку. Розглядаючи причини банкрутства аграрних підприємств В.В. Юрчишин вперше визначив сутність та завдання їхнього відродження [5]. Більш детально і комплексно ця важлива проблема вивчалася на рівні сільського господарства М.П.Сахацьким. Він стверджував, що поняття "відродження" має універсальний характер, оскільки його можна розглядати на прикладі держави, нації, села, економіки, що відповідає найбільш важливим рівням (політичному, суспільно-політичному, соціальному, економічному) [3]. Водночас відомі вчені вказують, що аграрне виробництво можна відродити лише при урахуванні особливостей його соціально-економічних відносин, широкому використанні сучасних науково-технологічних досягнень у межах вимог ринку і організаційно-технологічної політики [2].

Цікавими є наукові позиції П.С. Березівського щодо ефективної роботи товаровиробників, які здатні виживати за жорсткої конкуренції, і паритетності всіх організаційно-правових форм господарювання та структури стада великої рогатої худоби відповідно до ефективності виробництв при дослідженні галузевого аспекту відродження скотарства. Автор акцентує увагу на забезпечення співпраці сільськогосподарських підприємств, на основі коопераційних та інтеграційних зв'язків, з особистими селянськими господарствами у виробництві продукції скотарства [1].

Узагальнення різних теоретико-методологічних підходів до визначення поняття "відродження" дають можливість сформулювати свою точку зору і вважати, що цей цілеспрямований процес являє собою складну динамічну систему, якій притаманні структуровані галузеві особливості і конкурентні переваги, що забезпечують її виживання і інноваційне спрямування з метою виведення на якісно ефективний рівень розвитку.

Однак тепер галузь тваринництва знаходиться у вкрай складному становищі, оскільки спостерігається щорічне зниження кількості

Таблиця 1. Кількість сільськогосподарських тварин в усіх категоріях господарств України, тисяч голів

Роки	Велика рогата худоба	у т.ч. корови	Свині	Вівці та кози	Птиця
1990	24623,4	8378,2	19426,9	8418,7	246104,2
1991-1995	20994,7	7949,4	15280,3	6320,3	192559,1
1996-2000	11968,7	5893,4	9704,6	2238,9	126413,0
2001-2005	7931,7	4295,7	7682,7	1838,4	148281,4
2006-2010	5213,3	2933,3	7427,6	1717,4	181732,7
2011-2015	4248,0	2414,9	7460,4	1581,8	212488,6
2015	3750,3	2166,6	7079,0	1325,3	203986,2
2016	3682,3	2108,9	6669,1	1314,8	201668,0
2016 у % до 2015	98,2	97,3	94,2	99,2	98,9
2016 у % до 1990	15,0	25,2	34,3	15,6	81,9
2011-2015 у % 1991-1995	20,2	30,4	48,8	25,0	110,3

Джерело: [4, с. 134].

поголів'я сільськогосподарських тварин в усіх категоріях господарств України (табл.1).

Можна побачити, що не тільки за попередні роки, але й у 2016 р., порівняно з 2015 р., поголів'я усіх груп сільськогосподарських тварин зменшилося. Найбільше поголів'я великої рогатої худоби утримується у Хмельницькій (230,8 тис. гол.), Полтавській (243,9 тис. гол.) і Вінницькій (308,8 тис. гол.), свиней — у Київській (454,8 тис. гол.) і Донецькій (455,3 тис. гол.), а найменше — відповідно у Чернівецькій (89,1 тис. гол.), Кіровоградській (100,5 тис. гол.), Миколаївській (99,9 тис. гол.) і Житомирській (137 тис. гол.) областях. Значна частка птиці припадає на Вінницьку (13,7%), Київську (13,6%), Черкаську (12,1%), а мінімальна — на Миколаївську (1,3%), Закарпатську (1,5%), Чернівецьку (1,6%) області.

Вважаємо, що основними причинами появи негативних ситуацій у тваринництві, особливо у скотарстві, стали:

— значне скорочення кількості великих і середніх підприємств з високою концентрацією поголів'я високопродуктивних тварин та високим рівнем технологічного забезпечення виробництва якісної тваринницької продукції;

— зниження рівня інвестиційної привабливості основних галузей тваринництва;

— труднощі отримання кредитів для реконструкції, будівництва тваринницьких ферм та модернізації їхніх машин і обладнання;

— слабка кормова база та незбалансованість за поживністю кормових раціонів на більшості тваринницьких підприємств області країни;

— низький рівень закупівельних цін на телятину, яловичину і молоко, що безпосередньо впливає на забезпечення стійкої прибутковості виробництва продукції;

— надання переваг, за відсутності дієвого механізму державного регулювання, завезенню за низькими цінами імпоротної тваринницької продукції, що викликає звуження обсягів виробництва вітчизняної продукції на підприємствах;

— зосередження обсягів виробництва тваринницької продукції у індивідуальних господарствах населення, що обмежує можливість застосування тут сучасних індустриальних технологій та викликає збільшення рівня її собівартості і трудомісткості;

— неналагодженість стабільної роботи спеціалізованих підприємств по інтегруванню виробництва, переробки і реалізації молочної та м'ясної продукції.

Спостерігається зменшення поголів'я тварин не тільки у сільськогосподарських підприємствах, але й у господарствах населення (табл. 2).

Таблиця 2. Кількість сільськогосподарських тварин за категоріями господарств, тисяч голів

Види тварин	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2000 р., %
Сільськогосподарські підприємства						
Велика рогата худоба	5037,3	2491,8	1526,4	1270,5	1213,9	24,1
у т.ч. корови	1851,0	866,2	589,1	505,1	484,6	26,2
Свині	2414,4	2602,4	3625,2	3704,0	3565,9	147,7
Вівці та кози	413,3	270,9	298,4	186,9	187,2	45,3
Коні	249,8	98,1	41,6	21,2	19,3	7,7
Птиця	25352,9	66625,3	110561,3	112008,7	109822,5	433,3
Господарства населення						
Велика рогата худоба	4386,4	4022,3	2968,0	2479,8	2468,4	56,3
у т.ч. корови	3107,3	2768,9	2042,1	1661,5	1624,3	52,3
Свині	5237,9	4450,4	4335,2	3375,0	3103,2	59,2
Вівці та кози	1461,7	1358,6	1433,3	1138,4	1127,6	77,1
Коні	451,4	456,7	372,6	284,6	272,2	60,3
Птиця	98369,1	95368,2	93278,5	91977,5	91845,5	93,4

Джерело: [4, с. 138].

Таблиця 3. Динаміка виробництва основних видів продукції тваринництва в усіх категоріях господарств

Роки	М'ясо (у забійній масі), тис. т	Молоко, тис. т	Яйця птиці, млн шт.	Вовна, т
2000	1662,8	12657,9	8808,6	3400
2005	1597,0	13714,4	13045,9	3195
2010	2059,0	11248,5	17052,3	4192
2015	2322,6	10615,4	16782,9	2270
2016	2323,6	10381,5	15100,4	2072
2016 р. до 2000 р.,%	139,7	82,0	171,4	60,9

Джерело: [4, с. 150].

За досліджуваний період більш різке скорочення поголів'я тварин (за винятком свиней і птиці) спостерігається у сільськогосподарських підприємствах порівняно з господарствами населення. Зокрема поголів'я великої рогатої худоби зменшилося на 75,9%, корів — на 73,8%, овець і кіз — на 54,7%, коней — на 92,3%. Доречною є думка, що такі зміни спричинили кризову ситуацію, яка у кінцевому підсумку породила безліч проблем, котрі викликали зменшення (на 72,6%) площі кормових культур, що використовуються для повноцінної годівлі тварин для забезпечення високого рівня їхньої продуктивності і обсягів виробництва тваринницької продукції. Впродовж цього періоду витрати усіх видів кормів на годівлю тварин у сільськогосподарських підприємствах зменшилися на 26,9%, господарствах населення — на 28,5%. Щодо витрат кормів на виробництво одиниці тваринницької продукції, то тут за 2000—2016рр. теж спостерігаються значні відхилення. Так, витрати кормів усіх видів на виробництво центнера продукції великої рогатої худоби зменшилися з 16,73 до 14,74 ц к.од. (на 11,9%), свиней — з 17,9 до 4,41 ц к.од. (на 75,4%), молока — з 1,63 до 0,97 ц к.од. (на 40,5%).

Слід зазначити, що у сільськогосподарських підприємствах найбільше кормів на одну умовну голову великої рогатої худоби витрачається у Сумській (39,32 ц к.од.), Полтавській (37,83 ц к.од.), Житомирській і Харківській (35,92 ц к.од.) областях, а найменше — у Львівській (21,8 ц к.од.) і Закарпатській (20,78 ц к.од.) областях, тоді як у цілому по Україні — 27,32 центнерів кормових одиниць.

Вийти із такого складного стану, який спостерігається у тваринництві, можливо шляхом поетапного відродження галузі та реалізації багатогранного процесу, який потребує комплексного підходу до нарощування високопродуктивного генетичного потенціалу, по-

кращення його породного складу, модернізації виробничих процесів, застосування інноваційних технологій виробництва тваринницької продукції.

Не менш важливе значення має питання поглиблення концентрації поголів'я сільськогосподарських тварин у тих регіонах, котрі мають у своєму розпорядженні розширені площі природних кормових ресурсів, що формують кормову базу, яка спроможна забезпечити збільшення обсягів виробництва якісної тваринницької продукції. Однак у період стабілізації ринкових умов господарювання, поряд зі змінами у поголів'ї, в обсягах виробництва тваринницької продукції спостерігаються помітні коливання та зниження рівня її ефективності (табл. 3).

Зазначимо, що виробництво м'ясної продукції усіх видів і яєць птиці мало тенденцію до зростання, але у цей же час обсяги виробництва молока і вовни значно скоротилися. Якщо ж

Таблиця 4. Економічні показники розвитку тваринництва у сільськогосподарських підприємствах України

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2014 р.,%
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц:				
молока	128,8	128,7	130,4	101,2
м'яса (у забійній масі)	70,7	70,5	71,8	101,6
Вироблено на 100 га ріллі, м'яса свиней, ц:	19,5	20,6	20,4	104,6
Отримано яєць на 100 га зібраних площ зернових культур, тис. шт	119,3	91,9	77,6	65,0
Чисельність працівників, зайнятих у тваринництві, тис. осіб	149,6	136,0	125,1	83,6
Обсяг валової продукції тваринництва на одного зайнятого у цій галузі працівника, тис. грн	224,1	237,9	292,5	130,5
Отримано на 100 га сільськогосподарських угідь валової продукції тваринництва, тис. грн	163,2	155,8	152,9	93,7
Рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва, %	13,4	15,3	12,7	-0,7 в.п.

Джерело: [4, с. 20, 46, 54, 58, 64, 68, 106, 138, 156].

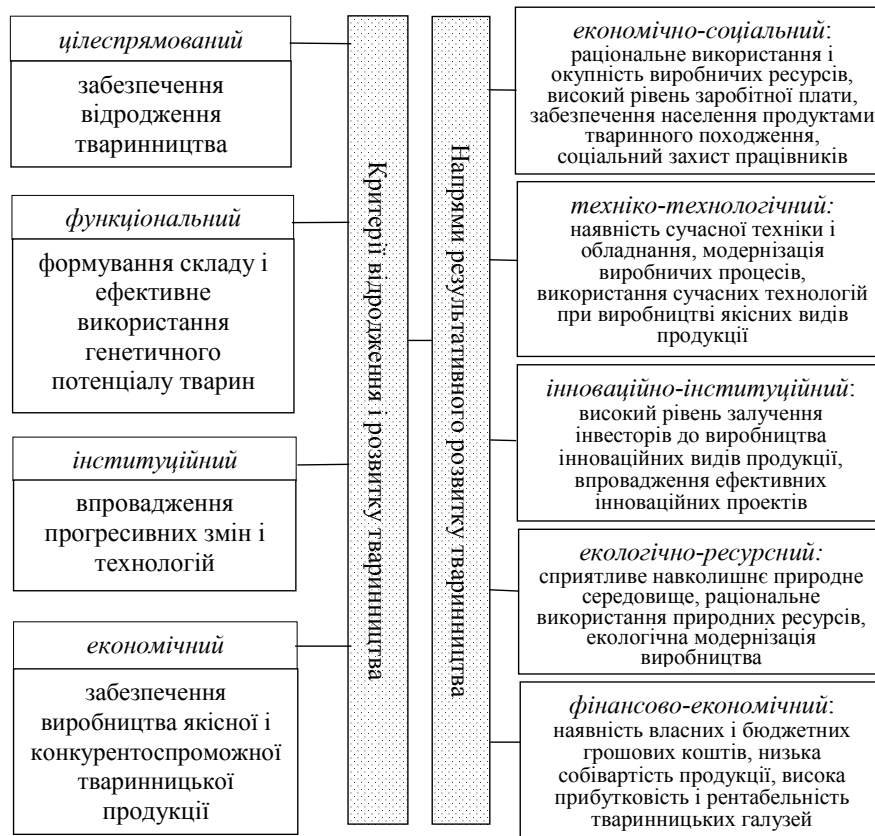

Рис. 1. Основні критерії відродження та напрями результативного розвитку тваринництва

Джерело: авторська розробка.

порівняти ці показники із попереднім роком, то можна спостерігати їхнє зменшення по молоку — на 2,2, яйцях — на 10, вовні — на 8,7%. Водночас у сільськогосподарських підприємствах частка виробленого м'яса усіх видів у загальному обсязі усіх категорій господарств складала 64,1%, молока -26,1, яєць — 53,4%. У загальному обсязі м'ясної продукції м'ясо птиці усіх видів складало 50,2%, свинина — 32,2, яловичина і телятина — 16,2%. Такі зміни помітно вплинули на кінцеві результати і ефективність виробництва продукції тваринництва (табл. 4).

Спостерігається збільшення обсягів виробництва продукції тваринництва (за винятком яєць, виробництво яких скоротилося за рахунок зниження кількості птиці на 12,3 тис. голів) у розрахунку на одиницю земельних угідь. За цей же період зменшилася чисельність (на 16,4%), але зросла продуктивність праці тваринників на 30,5%.

Загальна вартість виробництва продукції тваринництва скоротилася лише на 5,4%, але викликало зменшення її розміру у розрахунку на одиницю земельних угідь. При цьому перевищення собівартості виробництва практично усіх видів тваринницької продукції над ціною

її реалізації викликало зменшення (порівняно з попередніми роками) прибутку і рівня рентабельності.

У контексті зазначеного важливо сформулювати основні критерії відродження та напрями забезпечення результативного розвитку галузі тваринництва (рис. 1). Зауважимо, що основні складові кожного із названих критеріїв і напрямів відіграють свою конкретну роль у відродженні і розвитку тваринництва з метою перетворення його у ефективну та конкурентоспроможну галузь, яка здатна задовольнити потреби працюючих і усього населення у його дієтичній і високопоживній продукції на основі раціонального використання генетичного потенціалу тварин, підвищення їхньої продуктивності, впровадження індустріальних технологій виробництва якісних продуктів тваринного походження.

Отже, для відродження і ефективного розвитку, підвищення рівня конкурентоспроможності основних підгалузей тваринництва необхідно:

— провести детальний аналіз і оцінити організаційні, економічні та техніко-технологічні особливості розвитку тваринництва кожного регіону;

— забезпечити розробку програм відродження і розвитку тваринництва та формування оптимальної структури виробництва тваринницької продукції;

— створити належні умови для формування груп високопродуктивних тварин, чітко розподіливши їх за рівнем продуктивності;

— сформувати повноцінну кормову базу для забезпечення поголів'я високоякісними кормами;

— налагодити племінну справу та посилити процес ветеринарно-санітарного контролю та тваринницьких фермах;

— забезпечити поєднання і реалізацію професіональних функцій спеціалістів — селекціонерів і виробників з метою проведення оптимізації обороту і структури стада генетичного потенціалу сільськогосподарських тварин;

— оптимально поєднувати інвестиційні проекти, спрямовані на обґрунтування параметрів відродження і розвитку тваринництва, ефективного використання генетичного потенціалу та впровадження інноваційних технологій;

— надавати пріоритети тим підприємствам, які спроможні створювати умови для реалізації інвестиційних проектів по відновленню роботи сучасних тваринницьких ферм і комплексів відповідно до поставлених завдань у програмах відродження;

— створювати комплексні кооперативні об'єднання підприємств і селянських господарств з метою організації і ефективного функціонування сімейних міні-ферм, баз і цехів забою тварин, охолодження, зберігання, переробки і підготовки до реалізації та транспортування тваринницької продукції, що дозволить значно змінити ситуацію в тваринництві та сприятиме задоволенню у ній державних потреб.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Вважаємо, що послідовність реалізації функцій відродження тваринництва полягає у визначенні цілей і завдань по його функціонуванню та розвитку; забезпеченні його сучасними тваринницькими приміщеннями, виробничими ресурсами і кваліфікованими працівниками, що володіють інноваційними знаннями і ідеями; забезпеченні тваринницьких ферм модернізованими машинами і обладнанням; вивченні можливостей і створенні умов формування складу та структури генетичного потенціалу сільськогосподарських тварин; формуванні особливостей мотивації праці трудових колек-

тивів при виробництві органічної продукції тваринного походження. Для того, щоб забезпечити у найближчій перспективі високо інтенсивний розвиток молочного і м'ясного скотарства та свинарства необхідно модернізувати тваринницькі приміщення, оновити ресурсну базу тваринницьких підприємств, підвищити їхню конкурентоспроможність на внутрішньому ринку. Реалізація такого роду заходів забезпечить стабільність існування і розвитку тваринництва та прибутковості виробництва тваринницької продукції.

Література:

1. Березівський П.С. Відродження галузі скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області: оцінки, проблеми, прогнози / П.С. Березівський // Економіка АПК. — 2010. — № 2. — С. 15—20.

2. Гайдуцький П.І. Відродження МТС (Організація машинно-технологічних станцій в ринкових умовах) / П.І. Гайдуцький, М.Г. Лобас. — К., 1997. — 508 с.

3. Сахацький М.П. Проблеми відродження сільського господарства / М.П. Сахацький. — К., 2000. — 304 с.

4. Сільське господарство України 2016: статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2017. — 246 с.

5. Юрчишин В.В. Деякі питання відродження колективних сільськогосподарських підприємств України, що опинилися на межі банкрутства / В.В. Юрчишин // Економіка України. — 1995. — № 9. — С. 62—67.

References:

1. Berezivsky, P.S. (2010), "The revival of the livestock industry in agricultural enterprises in the Lviv region: assessments, problems, forecasts", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 15—20.

2. Gaiducky, P.I. and Lobas, M.G. (1997), *Orhanizatsiia mashynno-tekhnolohichnykh stantsii v rynkovykh umovakh* [Organization of machine-technology stations in market conditions], Kyiv, Ukraine.

3. Sakhatsky, M.P. (2000), *Problemy vidrodzhennia silskoho hospodarstva* [Problems of the revival of agriculture], Kyiv, Ukraine.

4. State Statistics Service of Ukraine (2017), "Agriculture of Ukraine 2016", *Statistical Yearbook*, p. 246.

5. Yurchyshyn, V.V. (1995), "Some issues of the revival of collective agricultural enterprises of Ukraine, which were on the verge of bankruptcy", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 9, pp. 62—67.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2018 р.